

Soru-Cevap

Adette (Sayıda) Mefhumu Muhalefe

Abu Loay'a

Soru:

Esselamu Aleykum ve Rahmetullah ve Berekâtuh.

Şerî hükümlerin istidlalinde kendisiyle amel edilen sayı mefhumu konusundaki mefhumda -mefhumu muhalefette-, onunla amel etmenin şartları sabit olmuştur ki bu da: Zihni gerekliliğin ona delalet etmesi ve zihnin ona yönelmesi için sayının sınırlandırılması şartı ve kendinden sonra gelen sayıdan önceki hükmün nefyedilmesi. Şöyle bir örnek verilmektedir: Hadisi'n nebevi eş-şerif: **“Üç kişi olarak bir yolculukta olduğunuzda birinizi veya içinizden birinizi üzerinize emir tayin edin.”** Açıklamada, sayıdaki mefhumu muhalefet ile amel etmek için bire odaklanılmıştır. Diğer bir anlamda: Birden fazla olması caiz değildir. Nebevi şerif nâssında: (Üç) sayısı da geçmektedir. Peki onunla amel edilir mi? Ya da bu, kendisiyle amel edilmeyen, mefhumu muhalefetin olmadığı ve ondan daha azı veya daha çoğu akla gelmeyen şu örnekte geçtiği gibi midir: (Bana borcun olan iki kuruşu ver?) Yani borcun olan miktarı ver demektir. Burada ikinin de bir cemaat olduğu göz önünü alınmalıdır...

Allah bizim ve Müslümanlar adına sizi, en hayırlı bir şekilde mükafatlandırsın.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Sorunuz İslam Şahsiyeti Kitabı'nın üçüncü bölümünde, mefhumu muhalefet konusunun “adet mefhumu” bölümünde geçenlerden ibarettir. Zira orada şöyle geçmektedir:

(...Ancak şu bilinmelidir ki; burada adet hakkında mefhumu muhalefetle sadece bir tek halde amel edilir. O hal ise; hükmün belirli bir adet ile sınırlandırıldığı haldir. Zira bu, o hükmün adette sabit olduğuna, onun dışındakinin nefyedildiğine delalet eder. Ya da kelamın siyakından/akışından adetteki o hükmü nefyettiğine, onun dışındaki hususlarda ise sabit olduğuna delalet eder. Bu hitabın manasındaki hal gibidir... Dolayısıyla belirli bir adet ile kayıtlı kılınmış her hükmün, sayıdaki o hükmün sübutuna ve onun dışındakilerde nefyine delaleti ya da sayıdaki o hükmün nefyine ve onun dışındakilerde sübutuna delaleti, lafız işitildiğinde zihnin kendisine yönelmesinden dolayı kelamın siyakından alınmıştır. Bu haldeki adet mefhumu, kendisi ile amel edilendir. Buna örnek, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: **“Üç kişi yolculuğa çıktığında, birisini emir yapsınlar.”** [Ebu Davud tahric etti.] Buradaki emir tayin etme hükmü, bir adet ile sınırlandırılmıştır ki o da “birdir.” Kelamın siyakı, kast edilenin iki kişinin değil de bir kişinin emir tayin edilmesi olduğuna delalet etmektedir. Bunun mefhumu ise birden fazla kişinin emirliğinin caiz olmadığıdır. Zira kelamın siyakı, hükmün bu sayı ile sınırlandırıldığına delalet etmiştir. Böylece mefhumu muhalefe, kendisi ile amel edilen olur... Kelamın siyakı, ona delalet etmediğinde ise, bir kimsenin kendisine borcu olan kimseye şöyle demesi gibi: (Bana borcun olan iki kuruşu ver.) Böyle olduğunda o sözün mefhumu muhalefeti olmaz. Zira “iki kuruş”, hükmü sayı ile sınırlandırır bir şekilde geçmedi, sadece sayı mutlak bir şekilde söylendi. Ondaki borç yüzlerce dinar olabilir. Bu demektir ki, sayıda mefhumu muhalefet sadece şu iki şart tamamlandığında kendisi ile amel edilen olur: Birincisi; hükmün adet ile sınırlandırılması. İkincisi; kelamın siyakının o sayıdan başkasındaki hükmün nefyine delalet etmesi.) Bitti.

Siz, yukarıda söz konusu hadiste geçen “أحدهم –birisini” lafzının, oradaki sayı mefhumuyla, yani mefhumu muhalefe ile amel edilmesi şeklinde anlamışsınız ki; aynı hadiste geçen “üç” lafzı hakkında, sayı mefhumuyla, yani mefhumu muhalefe ile amel edilip edilmeyeceğini sormuşsunuz?

Buna cevap şöyledir: سَفَرٍ فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدَهُمْ “Üç kişi yolculuğa çıktığında, birisini emir yapsınlar.” hadisindeki “üç” lafzı, “onlardan birisini” lafzıyla amel edildiği gibi sayı mefhumuyla amel edilir. Çünkü “üç” lafzı, “birisini” lafzı gibi tamamen sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla yolcular üçten az olursa, yani iki kişi olursa, birisi diğerine emir olacağı için o ikisinden birini emir tayin etmek gerekmez. Çünkü mefhumu muhalefe, kendisiyle amel edilendir. Bu yüzden yolcular üç kişiden az olduğunda, ikisinden birini emir tayin etmek gerekmez.

Burada şöyle denilmez: O halde sayıdaki mefhumu muhalefe ile amel etmek için üç kişiden daha fazla olduklarında da onlardan birinin emir tayin edilmesi gerekmez. Böyle denilmez: Çünkü üç kişiden fazlasının, mefhumu muvakakaya dahil edilmesi evla babındandır. Yani en düşük olanla en yüksek olana tenbihtir. O halde üç kişi olduğunda onlardan birisi emir tayin ediliyorsa, üç kişiden fazla olduklarında onlardan birisinin emir tayin edilmesi evla babındandır... Mefhumul muvafakanın, lafzın delalet edileni için gerekli olan mana olduğu, hitabın fehvası ve hitabın tenbihi olarak adlandırıldığı ve bununla kastedilenin de cümlelerin terkiibinden alınan ve lafız işitildiğinde zihnin kendisine yöneldiği iltizam delaleti olan hitabın anlamı olduğu bilinmelidir. **O halde zihni gereklilik olduğunda, onunla amel edilir, başkasıyla edilmez. Binaenaleyh üç kişiden fazlası için emir tayin edilmesi hükmüyle amel etmek mefhumu muvafaka olup bu durumda mefhumu muhalefe ile amel edilmez...**

Hakeza üç kişi için emir tayin edilmesi hükmü, üçün üzerinde olanlar için de geçerlidir. Bu ise usul ve fıkıh alimleri nezdinde bilinen bir durumdur... Nitekim Neylül Evtar'da, emir tayin edilmesi hadislerinin şerhinde şöyle geçmektedir: “Orada, üç veya daha yukarısına ulaşan her sayı için onlardan birini kendilerine emir tayin etmelerinin farz olduğuna dair bir delil vardır. Çünkü bu hususta selamet vardır, aksi durumda ise bozulmaya yol açacaktır. Dolayısıyla emir tayin edilmediği zaman, her biri kendi görüşünü zorlar, kendi arzusuna uygun olanı yapar ve böylece helak olurlar. Emir tayin edilmesiyle birlikte ihtilaflar azalır ve sözler birleşir. **Bu yüzden açık bir alanda olan veya yolculuk yapan bu üç kişi için farz kılınmışsa, o zaman köy ve şehirlerde oturan ve zulümlerin ortadan kalkmasına ve düşmanlıkların sona ermesine ihtiyacı olan daha fazla sayılar için farz olması çok daha evladır.**”

Umarım mesele açıklayıcı olmuştur.

Kardeşiniz
Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 07 Şevval 1437
M. 12/07/2016

Cevaba, Hizbin Emirinin aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/3723/>